

Šolta – gradnja »bunje«
Šolta – building of the »bunja«

Tihomira Stepinac Fabijanić

Zavod za povijesne i društvene znanosti IC HAZU
Rijeka

ICAM – novi pristup revitalizaciji tradicijske baštine

U Motovunu je u ljeto 1989. osnovana nova katedra Čakavskog sabora (trinaesta po redu) – INTERNACIONALNI CENTAR ANTROPOLOGIJE MOTOVUN (ICAM) ZA ISTRAŽIVANJE, RAZVOJ I INTERPRETACIJU TRADICIJSKE BAŠTINE I ŠIREG JADRANSKOG PODRUČJA.

Osnovni je cilj ICAM-a da preko svojih članova na interdisciplinarnom planu djeluje na promicanju vrednota tradicijske baštine i stvaranju uvjeta za revitalizaciju kulturnih dobara i prostora Istre i šireg jadranskog područja. U tome djelokrugu posebnu ulogu ima znanstveno-teorijska misao antropologije arhitekture, koja u svijetu dobiva sve veće značenje.

Suočeni smo naime s činjenicom ekološke zagađenosti i uništavanja okoline, devastacije tradicijskih prostora i sadržaja, depopulacije i otjecanja života iz ruralnih sredina koje su u mnogim krajevima, posebno u središnjoj Istri ili na jadranskim otocima, dovedene u stanje potpune zapuštenosti i rasula. Prirodne vrijednosti i autohtoni oblici zaboravljaju se i zanemaruju, a u općem industrijaliziranom razvoju zamjenjuju ih tipizirane i neodgovarajuće forme i sadržaji, i u načinu života i u graditeljstvu, djelatnostima, prehrambenim navikama i dr.

Organizacija ICAM nadovezuje se na ideju o potrebi očuvanja kulturno-povijesnog identiteta Istre, odnosno šireg područja duž Jadrana, koristeći se pritom internacionalnom suradnjom i interdisciplinarnom metodom u sistemu cjelovitog planiranja revitalizacije.

Sistem integralnog ili globalnog planiranja uključuje sva znanstvena područja koja mogu, svaka sa svog gledišta, osmisliti oživljavanje zajednice i postići neke nove kvalitete. Cjeloviti pristup revitalizaciji predstavlja multidisciplinarno planiranje razvoja ugroženih zajednica. Projekti se stvaraju na osnovi snimanja terena i prilagođeni su konkretnim zajednicama. Nosioci programa su sociolozi, psiholozi, antropolozi, arhitekti, pravnici, ekonomisti, pedagozi, umjetnici... Tek na osnovi istraživanja tih stručnjaka u konkretnim znanstvenim područjima, može se donijeti jedan cjelovit program razvoja. U okviru takvog planiranja potrebno je osposobiti lokalnog stanovnika za planiranje na razini pronalaženja izgubljenog identiteta i integriteta, bez čega neće biti sposoban oblikovati svoj životni prostor i postići sklad s prirodnom okolinom.

U nastojanju da ostvari tako postavljene ciljeve ICAM je povezan s brojnim sličnim udruženjima Evrope i svijeta (npr. ECOVAST), koja na sličan način žele zaštititi i unaprijediti tradicijske i prirodne vrijednosti. Tako, spašavajući baštinu Istre i jadranskog područja, spašavamo zajedničku svjetsku baštinu. Pri tome je potrebna međusobna suradnja i timski rad stručnjaka raznih profila i usmjerenja, te pojedinaca zainteresiranih za domaće kulturne i tradicijske vrijednosti. Naime, da bi bila uspješna, takva se suradnja mora temeljiti na promišljenoj povezanosti stručnjaka, znanstvenika, ljubitelja tradicijske baštine s korisnicima, odnosno stvaraocima tih dobara (lokalnim stanovništvom) s jedne strane, te ekonomskih potencijala (privrede, pogotovo turističke) s druge strane. Organizacija ICAM trebala bi predstavljati neku vrstu servisa ili posrednika u takvom međuodnosu mogućih zainteresiranih strana u procesu revitalizacije, okupljajući i aktivirajući pojedince i ustanove na osnovi vlastitih programa vezanih za zaštitu i obnovu u prvom redu graditeljskog nasljeđa te ostalih sadržaja tradicijske kulture.

U tu svrhu predviđene su određene djelatnosti ICAM-a:

1. Znanstvenoistraživačka djelatnost, koja promiče razvoj teorije antropologije arhitekture i njenu primjenu: prikupljanje i obradu dokumentacije o stanju graditeljskog nasljeđa i drugih kulturnih sadržaja vezanih uz tradiciju. Prikupljen i

Sažetak

U Motovunu je u ljeto 1989. osnovan Internacionalni centar antropologije Motovun (ICAM) za istraživanje, razvoj i interpretaciju tradicijske baštine Istre i šireg jadranskog područja. U sklopu ICAM-a predviđene su znanstveno-istraživačka, edukativna, savjetodavno-informacijska i izdavačka djelatnost.

Govoreći o konkretnim akcijama i dosadašnjim praktičnim iskustvima Centra ovom su prilikom istaknuta posebno dva primjera.

U svibnju 1990. na otoku Šolti organizirana je Internacionalna radionica i seminar za arhitekturu, krajolik, umjetnost, sociologiju, antropologiju i radiesteziju. Projekt revitalizacije otoka započeo je inicijativom domaćeg stanovništva, a cilj zajedničkog napora domaćih i stranih studenata i predavača obrazovnih i stručnih ustanova sastojao se u stjecanju novih iskustava kroz pomoć zajednici ovog otoka u aktivnoj zaštiti njihova arhitektonskog i prirodnog nasljeđa te u pronalaženju putova mogućeg budućeg razvoja. Akcija je okrunjena petodnevnom građenjem kamene »bunje« – okruglog tradicionalnoga poljskog skloništa.

Druga se akcija odnosila na revitalizaciju mjesta Rakalj u Istri, u kojem se pojavila želja i odlučnost domaćeg stanovništva za obnovom tradicionalne proizvodnje rakaljskog lonca. ICAM-ov predloženi program revitalizacije predvidio je etnološku i tehničku obradu lončarstva u Raklju u povijesnim okvirima, uspostavu lončarske škole, uređenje zavičajne zbirke, osnivanje turističkog ureda i izradu prostornog plana uređenja šireg prostora naselja.

vrednovan materijal treba poslužiti u pripremi projekata za revitalizaciju. Ta djelatnost trebala bi biti usko povezana s djelatnošću općinskih ustanova, geodetskih i arhitektonskih zavoda te zavoda za zaštitu spomenika kulture.

2. Edukativna djelatnost usmjerena je na osposobljavanje stručnjaka raznih disciplina za rad na području revitalizacije, odnosno interpretacije tradicijskih dobara i sadržaja. Organiziraju se predavanja, tečajevi, istraživačke radionice (workshops), s jedne strane za same stručnjake i studente, a s druge za sve one koji se žele baviti sadržajima vezanim uz tradicijski prostor. Tako su npr. predviđene posebne istraživačke radionice za turiste koji se zanimaju za našu kulturu, način življenja u prošlosti i sadašnjosti. Takvi i drugi vidovi INTERPRETACIJE OKOLINE uklapaju se u djelatnost turističke privrede i zaštite okoline. U taj vid aktivnosti ICAM-a uključuje se također lokalno stanovništvo, te se nastoji potaknuti i uputiti u ciljeve i metode održavanja, zaštite i predstavljanja vlastitih vrednota.

3. Savjetodavno-informacijska djelatnost ICAM-a ima za cilj organiziranje i održavanje komunikacijske mreže od mjesne do međunarodne razine. Potreba za informiranjem i širenjem stručnih informacija nastojat će se ostvariti putem osnivanja INFOCENTRA, s kompjutorskom obradom podataka. Informacije će se slati svim članovima ICAM-a. Predviđa se osnivanje takvog znanstveno-informativnog centra za pitanja revitalizacije u Motovunu u Istri.

4. U okviru izdavačke djelatnosti predviđeno je organiziranje knjižnice ICAM-a, slanje VIJESTI ICAM dvomjesečno i tiskanje BILTENA polugodišnje ili godišnje, na hrvatskom i engleskom jeziku.

Govoreći o konkretnim akcijama i dosadašnjim praktičnim iskustvima ovog Centra, potrebno je spomenuti Internacionalnu radionicu i seminar za arhitekturu, krajolik, umjetnost, sociologiju, antropologiju i radiestezijsku na otoku Šolti od 5. do 12. svibnja 1990 (ŠOLTA 90).

Projekt revitalizacije otoka Šolte započeo je na osnovi inicijative grupe lokalnih ljudi koji su neke arhaične oblike domaćega graditeljstva (okrugla poljska skloništa tzv. »bunje«, zatim »japnenice«, kamene štalice i dr.) željeli ponuditi kao moguće turističke objekte, tzv. ekopansione. U tu ideju uključio se ICAM i omogućio povezivanje nekoliko visokoškolskih institucija (Manchester Polytechnic, Filozofski fakultet u Zagrebu i Pedagoški fakultet u Rijeci).

Cilj zajedničkog napora studenata i predavača stranih i domaćih obrazovnih i stručnih ustanova sastojao se u stjecanju novih iskustava kroz pomoć zajednici otoka Šolte u aktivnoj zaštiti njihova arhitektonskog i prirodnog nasljeđa, kao i težnji pronalazačju puteva njihova razvoja. Da bi takvo recipročno edukativno iskustvo bilo uspješno, gostujuća grupa i lokalno stanovništvo morali su djelovati jedinstveno u akciji petodnevnoga građenja kamene »bunje« tehnikom suhozida u mjestu Grohote. Pritom se stvorila mogućnost ulaska u samo tkivo zajednice, njenu kulturu, svakodnevnio život i ograničenja, te mogućnost punog doživljaja osobnih spoznaja u stvaralačkom radu.

Izgradnja je bila popraćena i drugim aktivnostima – predavanjima, tečajem radiestezijske, upoznavanjem lokalnog bilja, radom s domaćom djecom u kreativnom izražavanju u umjetničkim radionicama-igraonicama, izložbama domaćih umjetnika, večerima poezije i dr. Sama pak »bunja« predstavlja simbol autohtone arhitekture, a oživljavanje njene gradnje imalo je za cilj animiranje mještana kao aktivnog subjekta u daljnjem procesu revitalizacije zajednice.

Osnovni razlog za revitalizaciju Raklja jesu želja i odlučnost domaćeg stanovništva da se sačuva i unaprijedi njihovo prirodno i kulturno nasljeđe. Akcija u tom smislu već je započela inicijativom troje mladih Rakljana da obnove proizvodnju rakaljskog lonca, što je uz kamenoklesarstvo tradicijska karakteristika ovoga kraja. ICAM je predložio da svojim stručnim znanjem i organizacijom pomogne u revitalizaciji toga mjesta u kontekstu želje lokalnog stanovništva i potrebe razvoja cijelog područja.

Predloženi program revitalizacije i interpretacije Raklja predviđa etnološku i tehničku obradu lončarstva u Raklju u povijesnim okvirima, zatim uspostavu lončarske škole, uređenje zbirke u rodnoj kući Mije Mirkovića odn. Mate Balote, osnivanje centra za posjetitelje (turistički ured), te izradu prostornog plana uređenja šireg prostora naselja Rakalj.

Kao početna akcija u svrhu ostvarenja predloženog programa revitalizacije zajedničkom akcijom ICAM-a za kulturu općine Pula obnovljena je jedna od lončarskih peći u Raklju i dovedena u uporabno stanje. Nadalje, oko sredine lipnja 1990. održana je sedmodnevna Lončarska radionica, u sklopu koje je bila organizirana i dječja radionica-igraonica na temu lončarstva i drugih tradicijskih značajki mjesta Rakalj. Sve je to zajedno uvjetovalo i poticalo kolektivnu kreativnost stanovništva i formiralo novi odnos prema vlastitom nasljeđu.

Ova dva primjera iz širokog raspona aktivnosti organizacije ICAM-a ukazuju na domene i bitne postavke kojima se njeni članovi žele baviti. Dosadašnja iskustva ukazuju na valjanost primijenjene metode interdisciplinarnosti i cjelovitog planiranja. U restauratorskim, istraživačkim i edukacijskim akcijama, seminarima, radionicama itd. objedinjuju se teorija i praksa, ostvaruje timski rad i ujedno postiže veza s domaćom zajednicom. Naprimjer, gradeći bunju kao simbol autohtonosti, ujedno razmatramo socio-psihološke probleme te gospodarsku podlogu sredine u kojoj se nalazimo, dok se istodobno događa kreativna spoznaja na različitim područjima, a sve to u sklopu edukativnih, rekreacijskih i turističkih aktivnosti i sadržaja. ICAM kao koordinator takvih aktivnosti i posrednik u komunikaciji između konkretne sredine, stručnjaka različitih profila te različitih institucija i privrednih organizacija, potpuno ispunjava svoju ulogu.

Takav način pristupa i povezivanja je nov, ne samo kod nas nego i u svijetu. Evropska iskustva na području interpretacije i revitalizacije tradicijskih sadržaja za nas su od velikog značenja, a njihova pomoć dobrodošla i nužna. Također nam je potrebna pomoć šire društvene zajednice, kako bi zajednički djelovali na spašavanju i oživljavanju prirodnih i kulturnih vrijednosti u ruralnom krajoliku Istre, jadranskog područja i šire.

Šolta – likovna radionica
 Šolta – painting workshop

Summary

Tihomira Stepinac Fabijanić

A New Approach Toward Revitalization of Traditional Heritage

In the summer of 1989, the International centre of anthropology Motovun (ICAM) for research, development and interpretation of the traditional heritage of Istria and the greater Adriatic area, was founded in Motovun. A number of activities, such as scientific-research, educational, advisory-informational and publishing, are planned to be included as a part of ICAM.

As far as concrete actions and practical experiences of the Centre so far are concerned, two examples should be especially noted.

In May of 1990, an International workshop and seminar for architecture, landscape, art, sociology, anthropology and radio-aesthesiology was organized on the island of Šolta. The project of revitalization of the island was started on the initiative of the local population. The joint efforts of students and lectures of educational and vocational institutions, both from our own country and from abroad, were aimed at gaining new experiences through helping the community of this island in active protection of their architectural and natural heritage, and in finding possible ways of future development. This action was crowned with a five-day long undertaking, during which time a stone-hut (bunja) – a round traditional field shelter, was built.

The second action involved the revitalization of the town of Rakalj in Istria, in which the local population wanted to restore the traditional manufacture of the Rakalj pot. ICAM's program of revitalization proposed that a number of actions be taken, such as the ethnological and technical analysis of pottery in Rakalj in its historical context, the establishment of a school of pottery, the organization of a domiciliary collection, the forming of a tourist bureau and the elaboration of an areal plan for the arrangement of the town's greater area.